

ОЦІНКА СТАНУ ТА ВИЯВЛЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ТРЕНДІВ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ КІНЦЕВИМИ СПОЖИВАЧАМИ В УКРАЇНІ

Ганна Осмолович

*Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, здобувач освітнього ступеня «Бакалавр»
спеціальності «Маркетинг», Україна*

Анотація. Зміни у відносинах власності й економічна криза загострили проблему зайнятості й зниження життєвого рівня населення, трансформували (посилили) участь держави в забезпеченні соціальної захищеності особистості, підсилили диференціацію населення за доходами. Розуміння потреб та інтересів споживача є необхідним як для проведення ефективної державної соціальної політики, так й для формування перспективних за економічною результативністю й водночас соціально-відповідальних маркетингових трендів. Стаття присвячена дослідженню обсягів, структури та тенденцій особистого споживання громадян України в 2015 році.

Ключові слова: культура споживання, прожитковий мінімум, цільова аудиторія, тренди споживання.

Вступ

Проблема особистого споживання населення є однією з найважливіших проблем будь-якого суспільства, оскільки в процесі споживання здійснюється не тільки відновлення людських фізичних і духовних сил, але і їхнє якісне перетворення, розвиток здібностей людини. При цьому рівень потреб, що задовольняються, є одним з основних показників економічного розвитку країни.

Вивчення проблеми споживчої поведінки досить важливо сьогодні з погляду потреби бізнесу й з погляду самого споживача, який повинен знати свої права, уміти раціонально планувати свій бюджет, приймати грамотні рішення про покупки, розуміти мотиви своєї поведінки. Споживач став більш вимогливим, розкутішим, проінформованим, але не завжди може скористатися розумно своєю свободою.

Культура споживання товарів залежить від рівня життя населення, який характеризує в цілому саму якість життя громадян. Одним з найважливіших регуляторів рівня життя є прожитковий мінімум. Він складається з регламентованого набору товарів і послуг, що споживаються населенням, і на рівні держави показує рівень національної культури споживання. Проблеми, пов'язані із визначенням змісту цього показника, довгий час є актуальними, і дотепер багато питань залишаються невирішеними, що, по-перше, не сприяє проведенню ефективної споживчої та соціальної політики, а, по-друге, не дозволяє проводити міжнародні порівняння.

Метою статті є оцінка стану та виявлення актуальних трендів культури споживання товарів і послуг кінцевими споживачами.

Цільова аудиторія дослідження обрана виходячи із особистих інтересів дослідника: це дівчата – студентки вищих навчальних закладів м. Харкова віком 18-24 років. Основне джерело доходу – кошти та допомога, одержувані від батьків. Бюджет у середньому дорівнює розміру середньої заробітної плати в м. Харкові в травні 2015 р. (3 548 грн.).

Рівень прожиткового мінімуму в Україні регулюється нормативними актами. Міністерство праці та соціальної політики України у відповідності зі ст. 5 Закону України «Про прожитковий мінімум» визначає щомісяця фактичний розмір прожиткового мінімуму. Також державою встановлені набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для основних соціальних і демографічних груп населення.

В рамках дослідження використано загальнонаукові методи дослідження індукція й дедукція (для визначення товарних границь кожного найменування продукту), аналіз і порівняння (для зіставлення структури та обсягів нормативних наборів продуктів харчування непродовольчих товарів і послуг в Україні), синтез (для ідентифікації значимих для маркетингу змін у культурі споживання), метод відбору (для вибору товарів), метод наукової абстракції (при визначенні місць збору даних), метод узагальнення (щоб дати висновок про стан і зміни в культурі споживання у кінцевих споживачів). Для збору даних про ціни на товари і послуги для розрахунку прожиткового мінімуму використовувався метод спостереження.

Основна частина

На першому етапі була проведена ідентифікація розміру прожиткового мінімуму в Україні. Щоб уточнити поняття прожиткового мінімуму в Україні ознайомилися із Законом України «Про прожитковий мінімум». Прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [8].

Прожитковий мінімум в Україні визначається нормативним методом з розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення. Він установлюється Кабінетом Міністрів України, затверджується Верховною Радою України у Законі про Державний бюджет України на відповідний рік, публікується в офіційних виданнях загальнодержавної сфери поширення [8]. Щоб довідатися про розмір прожиткового мінімуму України на 2015 рік необхідно ознайомитися із Законом України «Про державний бюджет України на 2015 рік». Офіційний розмір прожиткового мінімуму в Україні у 2015 р. представлений у табл. 1. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про прожитковий мінімум» органами місцевого самоврядування може затверджуватися регіональний прожитковий мінімум, не нижче встановленого Законом [8]. Після аналізу електронних інформаційних джерел органів місцевого самоврядування Київської, Харківської, Дніпропетровської області було встановлено, що в Україні органи місцевого самоврядування дотримуються розміру прожиткового мінімуму, встановленого по всій території країни.

Таблиця 1 – Офіційний розмір прожиткового мінімуму в Україні у 2015 році [4]

№	Групи населення, по яких розраховується прожитковий мінімум	Розмір прожиткового мінімуму за даними офіційної статистики по регіонах на місяць на одну людину, грн.	
		Україна	м. Харків
1	Діти у віці до 6 років	1032,0	1032,0
2	Діти у віці від 6 до 18 років	1286,0	1286,0
3	Працездатні особи	1218,0	1218,0
4	Особи, які втратили працездатність	949,0	949,0
5	«Середня людина»	1176,0	1176,0

Указом Міністерства праці та соціальної політики України [5] затверджена методика визначення прожиткового мінімуму на одну особу і для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення. Набори продуктів харчування, набори непродовольчих товарів і набори послуг для основних соціальних і демографічних груп населення затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [6].

Для верифікації розміру прожиткового мінімуму в Україні необхідно розглянути офіційні дані про середні ціни. Були проаналізовані сайти Державного комітету статистики України, Міністерства економіки України. На сайті Державної служби статистики України у розділі «Публікація. Ціни» є публікація «Індекс споживчих цін 2014», у якій знаходиться інформація про середні ціни на споживчі товари по регіонах України в 2014 р.

Установлено, що для розрахунку розміру прожиткового мінімуму за офіційним даними про середні ціни недостатньо знайденої інформації, тому що набір продуктів, що входять до складу прожиткового мінімуму включає продукти, які не входять у перелік соціально значимих товарів і послуг, затверджений Кабінетом Міністрів України для моніторингу цін і тарифів на споживчому ринку.

Для верифікації розміру прожиткового мінімуму в Україні на основі первинних даних про ціни на товари та послуги необхідно зафіксувати середні ціни на товари та послуги, що входять у набір для розрахунку прожиткового мінімуму.

В Україні широко поширена практика заборони фіксації інформації в супермаркетах. Щоб перевірити легітимність цих дій були проаналізовані нормативні документи та офіційні сайти органів влади. Значимим слідством вивчення нормативних джерел став витяг наступних затверджень. Споживач має право на одержання необхідної, доступної достовірної та своєчасної інформації про продукцію. Дані про ціну повинні бути надані споживачеві до придбання їм товару або замовлення послуги (ст. 15 Закон України «Про захист прав споживачів») [7].

Для здійснення польового дослідження зі збору первинних даних про ціни на товари та послуги необхідно скласти програму спостереження (табл. 2).

Проводиться одноразове суцільне спостереження для збору кількісних характеристик нормативного набору товарів та послуг для розрахунку прожиткового мінімуму для працездатного населення.

Таблиця 2 – Програма спостереження за цінами на товари та послуги для розрахунку прожиткового мінімуму по параметрах

№	Параметр	Характеристика спостереження
1	Мета	Збір інформації про ціни на продовольчі і непродовольчі товари та послуги для розрахунку прожиткового мінімуму в місті Харкові у 2015 р. для цільової аудиторії.
2	Строки виконання спостереження за цінами	8 липня 2015 р. – 18 липня 2015 р.
3	Вид спостереження	Одноразове, разове, суцільне, стандартизоване, із використанням технічних засобів фіксації результатів.
4	Одиниця спостереження	Продовольчі та непродовольчі товари, які представлені у нормативному переліку для розрахунку прожиткового мінімуму.
5	Одиниця сукупності	Ціни на продовольчі та непродовольчі товари, які представлені у нормативному переліку для розрахунку прожиткового мінімуму.
6	Місце збору даних	Супермаркет ТОВ «Караван – Харків, ТЦ «Барабашова», Кінний ринок, сайти КП «Жилкомсервіс», КП «Харківкомуночиствод», КП «Харківські теплові мережі», АК «Харківобленерго», УДППЗ «Укрпошта», ВАТ «Харківгоргаз», АТЗТ «Самміт», ВАТ «Укртелеком», КТБ «Фаворит-ТВ», мережа хімчисток «Ун Моменто», Комплекс «Marine SPA», ДП «Харківський метрополітен», ХКП «Міськелектротранс» і т.д.
7	Форма збору даних	Бланк реєстрації цін на споживчі товари.
8	Методи аналізу даних	Методи статистичного аналізу (методи описової статистики).

Збір даних на продовольчі та непродовольчі товари здійснювався за допомогою технічного устрою (диктофону).

Після фіксування рівня цін на диктофон заповнюється Бланк реєстрації цін на споживчі товари (табл. 3).

Таблиця 3 – Фрагмент Бланку реєстрації цін на споживчі товари

№	Найменування товару	Характеристика товару	Вага, кг	Ціна, грн.	Ціна за 1 кг, грн.
1	М'ясопродукти:				
1.1	Баранина	Баранина (окорок)	1	85,50	85,50
	...				
1.3	Сало	Сало	1	55,00	55,00

Відбір місць збору даних проводився дослідником довільно, це були супермаркети та ринки. Для обґрунтування поведінки цільової аудиторії при виборі товару були взяті положення «Теорії поколінь» Штрауса і Хоува, згідно з якою,

обране покоління «Y» (1983-2003 р. н.) ставиться до магазину не як до місця покупок, а як до культурного центру, куди люди приходять погуляти, поспілкуватись, випити кави. Вони намагаються заощаджувати свій час і купують продукти в одному місці [3].

Були розглянуті послуги, які надають торгово-розважальні центри м. Харкова і виявлено, що ТРЦ «Караван» є торгово-розважальним центром, який відповідає нашим вимогам, тому його ми використовували як місце збору даних.

Із представлених у магазині торгівельних марок у нашій випадку вибиралася відома марка із найменшою ціною, тому що ми розраховуємо розмір прожиткового мінімуму.

Місцем збору даних цін на мінімальний нормативний набір предметів гардероба для жінок, товари культурно-побутового і господарського призначення, які не були знайдені в ТРЦ «Караван», був ТЦ «Барабашова» (найбільший регіональний ринок східної України), де можна купити товари з нормативного набору.

Що стосується набору побутових послуг, то місце їхнього надання людина вибирає за своїм розсудом. З метою раціонального використання свого часу, студентки будуть користуватися майстернями, що надають ці послуги поблизу місця проживання.

Після обробки зібраних даних про ціни на товари та послуги розраховано фактичний обсяг прожиткового мінімуму. Розрахункова вартість набору продуктів харчування для працездатного населення склала 1562,38 грн./міс.; продовольчих товарів – 818,96 грн., житлово-комунальних послуг – 370,20 грн., побутових послуг – 265,54 грн., транспортних послуг і послуг культури – 444,36 грн. Реальний прожитковий мінімум для молоді представниці працездатного населення склав 3461,44 грн.

Аналіз структури споживчого кошика виявив, що нормативний набір, затверджений ще в 2000 р., на сьогоднішній день стає неадекватним потребам людей і потребує корегування. Мед, чай, сіль, соки, спеції для працездатного населення взагалі не передбачені в нормативному наборі. Залишається неактуальним набір побутової техніки і електроприладів, що діє на сьогоднішній день. Наприклад, виникла проблема з пошуком пральної машини (типу «Малютка»), яку вже ніхто не купує, а тому і не пропонує. Мінімальний нормативний набір предметів гардероба передбачає рейтузи та резинові чоботи, які в цей час для працездатного населення не є затребуваними, тому їх можна з нього безболісно виключити. Хустка напівшерстяна, яка необхідна особам похилого віку, ніяк не є предметом першої необхідності для дівчини-студентки у місті. Тоді як видатки на освітні і медичні послуги взагалі не включено до мінімального набору.

За даними Державної служби статистики України за матеріалами вибіркового обстеження домогосподарств України мобільні телефони і пилососи мали три із чотирьох домогосподарств в 2014 р., тому в нормативний набір потрібно включити видатки на пилососи, мобільні телефони та зв'язок [9].

Таким чином, гіпотеза дослідження підтвердилася – розрахований реальний прожитковий мінімум для працездатного населення (3461,44 грн.) майже в три рази перевищив установлений державою (1176 грн.) і на третину – фактичний прожитковий мінімум, розрахований Міністерством соціальної політики України (2571 грн.) [2; 4]. В ході дослідження були враховані тільки нормативно

визначені потреби, які неповно описують реальні потреби людей взагалі, та молоді зокрема (мобільний телефон та зв'язок, Інтернет, медичні послуги та витрати на освіту і т. і.).

Висновки

Одним з основних пріоритетів держави є забезпечення гідного рівня життя її громадян на основі соціальних прав і гарантій, визначених Конституцією. Важливим є визначення розміру базового державного соціального стандарту – прожиткового мінімуму, – на рівні, що відповідає нормам чинного законодавства та враховує зміни у моделях поведінки громадян.

Верифікація обсягів прожиткового мінімуму в Україні станом на липень 2015 р. свідчить про невідповідність його нормативної та фактичної межі. Вважаємо, що ця різниця обумовлена двома факторами:

1. Неоднозначністю (спірністю) цінових оцінок на товари та послуги, які входять до мінімального набору. Ціни, заявлені державою при розрахунку прожиткового мінімуму, зазвичай нижче середньоринкових, доступних пересічному покупцеві.

2. Неадекватністю задекларованих державою обсягів (скільки потрібно) і структури (що потрібно) товарів і послуг, які складають прожитковий мінімум. Наприклад, несучасним, відсталим є діючий набір побутової техніки та електроприладів, що складається з пральної машини (типу «Малютка»), радіоприймача однопрограминого, холодильника (однокамерного). Разом з тим, витрати на освітні і медичні послуги взагалі не включені в мінімальний набір.

Чинна методика розподіляє все населення на 5 стратифікаційних груп: дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних осіб; осіб, які втратили працездатність; «середню людину». Не враховуються гендерні особливості, географія, рід занять, соціальний статус. Вважаємо такий плоский розподіл застарілим і потребуючим коригування.

Аналіз світових трендів споживчої поведінки дозволив ідентифікувати три основних з них:

- збільшення споживання простих і недорогих товарів повсякденного попиту;
- актуалізація та безумовність споживання Інтернет послуг (блогерство, соціальні мережі, електронна пошта і т.д.);
- підвищення рівня професійної грамотності у споживача при реалізації своїх прав.

Поряд з цим при оцінці тенденцій споживчих переваг і намірів розумно використовувати положення «Теорії поколінь» Штрауса і Хоува, які свідчать, що поведінка людини та її споживчий вибір обумовлені культурою та стереотипами споживання, які властиві і є індивідуальними для кожного покоління. Вчені стверджують і довели, що купівельний вибір у нинішньої молоді 18-24 років буде відмінний від вибору її однолітків, які народилися в кінці 70-х рр. І справа не тільки у відмінності номенклатури товарів і рівні доходів. Фундаментальна відмінність полягає в цінностях, закладених при формуванні споживчих установок. Для сучасної молоді покоління «Y» домінантами при прийнятті споживчих рі-

шень є примат: бренду над справедливою розумною вартістю; обов'язковість сервісного супроводу товарної пропозиції.

Вважаємо, що модернізація діючого нормативного переліку мінімального набору життєво-необхідних товарів і послуг повинна проходити кількісно (переглядатися не рідше, ніж раз на 3 роки) і якісно (при появі нових технологій і зміни парадигм споживання). Це дозволить державі добросовісно реалізовувати свою соціальну політику, а громадянам бути повноцінними членами суспільства.

Теорія потреб А. Маслоу говорить, що задоволення людиною потреб більш високого порядку можливо тільки після реалізації основних базових елементів. Отже, створення державою умов самореалізації громадянина в атмосфері свободи і дотримання прав людини має здійснюватися на фундаменті реалізованих мінімальних потреб. У поєднанні з соціально-економічними складовими це забезпечить стійкий гармонійний розвиток суспільства.

Перелік використаних джерел

1. Інструкція про порядок позначення роздрібних цін на товари народного споживання в підприємствах роздрібної торгівлі та закладах ресторанного господарства [Електронний ресурс] : наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 04 січня 1997 р. № 02 // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0004-97>. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

2. Інформація щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму у липні 2015 року [Електронний ресурс] / [міністр П. В. Розенко] // Міністерство соціальної політики України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://goo.gl/zdP2eQ>. – Станом на 01.08.2015. – Назва з екрана.

3. Митрофанова Е. Использование прикладных аспектов Теории поколений при формировании социальной, корпоративной и государственной политики [Электронный ресурс] / Е. Митрофанова // Демоскоп Weekly. – 2009. – 15-30 июня. – № 381-382. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2009/0381/student03.php>. – Назва з екрана.

4. Про Державний бюджет України на 2015 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 26 грудня 2008 р. № 835-VI // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

5. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення [Електронний ресурс] : наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства економіки України, Державного комітету статистики України від 17 травня 2000 р. № 109/95/157 // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0347-00>. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

6. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

7. Про захист прав споживачів [Електронний ресурс] : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

8. Про прожитковий мінімум [Електронний ресурс] : Закон України від 15 липня 1999 р. № 966-XIV // Верховна Рада України : офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

9. [Статистичні дані про] доходи та умови життя [домогосподарств України в 2000-2015 рр.] [Електронний ресурс] / [в. о. голови Дежстату І. М. Жук] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm. – Станом на 01.07.2015. – Назва з екрана.

© А. Осмолович

Порядок цитування:

Осмолович Г. Оцінка стану та виявлення актуальних трендів культури споживання товарів і послуг кінцевими споживачами в Україні [Електронний ресурс] : наукова стаття / Г. Осмолович // Траектория науки. – 2015. – № 1. – 0,40 авт. арк. – Режим доступу: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/2>. – Назва з екрана.

IDENTIFICATION AND EVALUATION OF CULTURE CURRENT TREND CONSUMPTION OF GOODS AND SERVICES TO FINAL CONSUMERS IN UKRAINE

Anna Osmolovich

*Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics,
Bachelor's Degree student, specialty «Marketing», Ukraine*

Abstract. Changes in the relations of property and economic crisis intensified the problem of employment and decline of standard of life of population, transformed (strengthened) participation of the state in providing of social security of personality, increased differentiation of population on profits. Understanding of necessities and interests of consumer is needed both for realization of effective public social policy and for forming perspective both from the point of view of economic effectiveness and socially-responsible marketing trends. The article is sanctified to research of volumes, structure and tendencies of the personal consumption of citizens of Ukraine in 2015.

Keywords: culture of consumption, living wage, target audience, trends of consumption.

© А. Осмолович